

Svenska bildningstraditioner

► **Anders Burman & Per Sundgren** (red.): *Svenska bildningstraditioner*. Göteborg: Daidalos, 2012.

Innebär kommersialisering av skolor och universitet att bildningsidealen överges, eller är det fråga om kombinationsmöjligheter mellan kultivering och ekonomiska realiteter? Det är lätt att ropa välkommen till den här antologin med bidrag från 13 svenska eller i Sverige verksamma akademiker. Antologin kommer ut i rätt tid när frågorna fortfarande är varma och framtiden ter sig åtminstone i Finland som någorlunda öppen.

Debatten om den högre och lägre utbildningens förändring har i Finland till stora delar kretsat kring utbildningens syfte. Skiljelinjerna har gått mellan dem som vill se utbildning som något fritt och gott i sig och dem som anser att utbildningens främsta syfte är att tillgodose möjligheter till arbete och inkomst för individen och behovet av utbildad personal för näringslivet. Begreppet bildning är viktigt för debattens båda sidor.

Redaktörerna, **Anders Burman**, docent i idéhistoria vid Södertörns högskola, och **Per Sundgren**, tidigare kulturpolitiker och verksam vid Södertörns högskola, tvivlar inte på den egna ståndpunkten. I förordet uttalas tydligt att antologin är tänkt som ett motmedel mot två trender som av författarna betraktas som de starkaste inom utbildning under de senaste decennierna, nämligen att betrakta utbildning i termer av ekonomiskt välstånd och att i allt högre grad lita till målstyrning. Dessa två rörelser, ekonomism och målstyrning, återkommer som röda skynken i många av antologins bidrag. Redaktörers (och författares, filosofers och så vidare) klart redovisade ståndpunkter i aktuella debatter kan både kännas uppfriskande och som en besvikelse där läsningen från början får en krycka. Den paradoxen består genom hela läsningen av antologin.

Förordet är annars användbart för en häändig genomgång av olika bildningstraditioner och deras grundläggande antaganden. Den tyska nyhumanismen, vars portalfigur **Alexander von Humboldt** får vara, hade sin uppkomst under tidigt 1800-tal. Enligt den skulle forskning och individuell bildning ska gå hand i hand. Utbildning ska samtidigt producera ny kunskap och lära ut den. Anglosaxisk *liberal education* å andra sidan har fått en modern formulering av filosofen **Martha Nussbaum**. Där handlar det om förmågor som ska odlas: kritisk granskning, studier av andra kulturer för att bli en världsmedborgare och kunna sätta sig in andras liv och leverne. En tredje tradition är folkbildningen, som skett med varierande politiska och sociala förtecken.

I en systerbok till den nu utkomna, *Bildning — texter från Esaias Tegnér till Sven-Eric Liedman*, redigerad av **smma** personer, kan bildningsidéernas källtexter studeras.

Från en finländsk horisont sjunker förväntningarna betydligt när det blir uppenbart att största delen av bidragen handlar om svensk, och oftast socialdemokratisk, utbildningspolitik. Begreppet bildning betyder många olika saker. Det kan handla om praktiska pedagogiska överväganden om hur man bildar människor. Det ingår också en filosofisk människosyn i tanken om bildning, idén en människa som på olika sätt bildas och kan bildas. Politiskt har bildning fortsatt vara en av de viktigaste politiska frågorna

Skiljelinjerna har gått mellan dem som vill se utbildning som något fritt och gott i sig och dem som anser att utbildningens främsta syfte är att tillgodose möjligheter till arbete och inkomst för individen och behovet av utbildad personal för näringslivet.

under hela den moderna tiden, oftast översatt till just utbildningspolitik. Antologiredaktörerna har fått med en hel del av bildningsbegreppets olika betydelser, men det svenska perspektivet ligger tungt över många bidrag. Särskilt gäller detta de utpräglade idéhistoriska texterna av **Sven-Eric Liedman**, **Mats Myrstener** och **Inga Sanner**. Liedman skriver en typiskt idéhistorisk uppsats när han letar fram ett excentriskt snille (**Carl Adolph Agardh**, skolreformator med mera) som är rolig att skriva om snarare än historiskt och filosofiskt betydelsefull. Myrstener redovisar liv och läror hos två tidiga svenska biblioteksidealister, och Sanner skriver om kyrkoreformatorn och folkbildaren **Manfred Björkquist**. En omskakande rubrik i sammanhanget är **Crister**

Skoglunds "Oscar Olsson – en svensk Lenin". Den visar sig dock handla om uppfinnaren av studiecirkeln, som i och för sig ställde sig samma fråga som Lenin, nämligen hur proletariatet skulle bilda sig fritt från kapitalismens grepp om tanken.

Alldeles smärtsamt aktuella är däremot andra bidrag, trots att de enbart och endast handlar om svensk skolpolitik. **Johanna Ringarp** har läst svenska läroplaner för grundskolan och gått igenom deras syn på bildning. Den svenska skolan skickade tidigt hem von Humboldts nyhumanism där kunskap produceras på universitet och reproduceras i grundskolan. Istället tog man till sig amerikansk kulturradikal pedagogik där alla kan vara med och driva samhället framåt genom kritiskt och vetenskapligt tänkande. Den amerikanske filosofen **John Deweys** betonande av läroprocessen, inte lärandets resultat, tog över. Redan på 1980-talet

Politiskt har bildning fortsatt vara en av de viktigaste politiska frågorna under hela den moderna tiden, oftast översatt till just utbildningspolitik.

kallades detta av kritiker för flumskolan. 1990-talets ekonomiska kris ledde till att enskilda kommuner fick budgetansvar för skolan. Jämlighetsidealet ersattes av likvärdighet: trots varierande resurser hos olika kommuner skulle alla skolor producera samma resultat, vilket skulle mätas med bland annat nationella prov. Processpedagogiken och kommunaliseringen med kommunbudgetarnas fallande tendens i samverkan ledde till sämre resultat på alla plan. Det är svårt att göra en bra skola av den radikala processpedagogiken, och ännu svårare med vikande resurser. Idag har allt detta lett till resultatkravens återkomst i den senaste läroplanen, där lärandet, men inte kraven, ska individualiseras: alla har rätt till en individualiserad skolgång, men kraven är de samma för alla. Det svenska Skolverket har flera gånger rapporterat om friskolornas uppkomst som en segregerande faktor. Resultatet av allt detta, säger **Donald Broady** som varit inblandad i svensk skolpolitik, är förödande. Det är alltid elever som har mindre sociala resurser med sig hemifrån som klarar sig sämst i ett individualiserat lärande. Målstyrningen gör att lärarna arbetar efter kursmål istället för pedagogiskt, och dessutom utbildas elever i målrationellt tänkande redan från början – målet är det viktiga, inte värdet i något. Den konkurrensutsatta lägre utbildningen måste tävla om elever och lärare, och skolor med sämre förutsättningar blir efter. Broadys forskargrupp har också mätt nya lärarstudenters sociala kapital och funnit att allt, från skolbetyg till samhällsklass, är på nedgång. Detta, menar Broady, är ett resultat av grundskolans status-sänkning och det som på sikt verkligen kommer att klyva

skolan i A-, B- och C-lag. Medel- och överklassen vill inte ha sina barn i en skola driven av arbetarklassen.

Poängen med Broadys och Ringarps rapporter från den svenska skolan är varningarna. Det finns all anledning för finländska skolpolitiker och andra inblandade att läsa de här artiklarna för ett bra exempel på vad skolan i Finland inte ska göra.

Bildning analyseras överraskande lite filosofiskt i antologin. **Shamal Kaveh** sammanfattar bildningsrörelserna som för det första konservativ moralisk folkfostran, för det andra liberal paternalism som sökte redskap för styrning av folket och slutligen arbetarrörelsens progressiva självbildningsprojekt (jämför gärna med redovisningen från förordet ovan). Av dessa koncentrerar han sig på den liberala folkbildning som beskrivs som ett styrbarhetsinstrument, med Foucaults term. Problemet enligt Kaveh är

att bildning är beroende av en ontologisk klivenhet: mellan bildade och obildade, och därmed mellan nödvändigheten att bilda folket för att styra det samtidigt som det ska passas in i klasssystemet där överklassen är de förståndiga. Begreppet bildning får enligt Kaveh sin innebörd genom sin negation, allmänbildning (som inte är verklig överklassbildning) eller det mer samtida begreppet halvbildning, populärt hos Strindberg (och i antologin ägnat en analys av **Niklas Eriksson**). Bildning kan inte innehas av alla, då är det inte bildning.

Problemet med Kavehs kritik är beskrivningen av spänningarna i bildningsbegreppet som ontologiska istället för politiska eller över

huvud taget förhandlingsbara. När bildningen en gång för alla, ontologiskt, gjorts till en åtskiljare med klasspolitisk betydelse förpassas just de självbildningsambitioner som Kaveh omnämner med gillande i inledningen till historiens sophög. Varför skulle någon vilja syssla med folkbildning när det ändå ontologiskt och per definition är ett halvbildningsprojekt? Att göra bildningsbegreppets inre spänning till ontologisk istället för politisk är att underkänna flera generationers ansträngningar att bilda sig.

Som helhet bär antologin på en hel del dödsvikt, men det som är värt att läsa är det desto mera. Oavsett vad man anser om det är bildningen i Finland inne i en omvälvningsprocess, och den här boken kan trots den mycket svenska utsiktspunkten bidra med en hel del. ■

Erik Hallstenson är journalist och filosof